

Ročníková práce

Odpad, město, smrt

Analýza scénáře inscenace Dušana D. Pařízka v Divadle Komedie

Pavλίna Svobodová

4. ročník, Bc.

Katedra divadelní vědy

Filozofická fakulta

Univerzita Karlova v Praze

2012/2013

Vedoucí práce: doc. PhDr. Pavel Janoušek, CSc.

Poděkování:

doc. PhDr. Pavlu Janouškovi, Csc. za vedení práce a podnětné připomínky

a Dušanovi Pařízkovi za inspiraci a spolupráci.

Obsah:

1. Úvod
2. Základní informace o obou textech
3. Stručný popis Fassbinaerova divadelního scénáře
4. Pařízkovy zásahy
  - 4.a. Škrty
  - 4.b. Doplnky a vsuvky
  - 4.c. Tematické a kompoziční posuny jednotlivostí
  - 4.d. Významový posun celku
5. Shrnutí
6. Použitá literatura a zdroje
7. Přílohy: Proslov Daniela Landy
                      Ukázka rozhovoru s respondentkami

1. Úvod

Tato práce se zaměřuje na analýzu scénáře divadelní inscenace *Odpad, město, smrt*, kterou režíroval Dušan Pařízek v Divadle Komédie a která měla premiéru 15. prosince 2011. Porovnáním tohoto scénáře s výchozím divadelním scénářem R. W. Fassbindera *Der Müll, die Stadt und der Tod* se snažím se pojmenovat Pařízkovu metodu práce při tvorbě inscenace. Použila jsem překlad Zuzany Augustové, se kterým Pařízek pracoval, rozhovory s respondentkami¹, jež inscenační tým nashromáždil a internetové stránky zpěváka Daniela Landy². Pozornost jsem také věnovala scénáři inscenace *Antiklimax*,³ a to proto, že je tematicky blízký sledované inscenaci: rovněž zabývá tématem smrti, rozkladu společnosti a potažmo rodin; pro Pařízkovu režijní metodu jsou navíc typické návraty k tematice a poetice předchozích inscenací. Důležitým zdrojem pro mě byla rovněž osobní zkušenost s inscenací *Odpad, město, smrt*, neboť jsem se na ní podílela jako asistentka režie a tedy také o ní vedla přímé rozhovory s Dušanem Pařízkem.

---

1 Ukázka v příloze.

2 LANDA, Daniel. Proslov Daniela Landy v Ostravě – Vozová hradba Tour 2011. [online][cit. 18. 9. 2012]. URL: <<http://www.daniel-landa.cz/vozova-hradba-ostrava-proslov>>.

3 Česká premiéra inscenace *Antiklimax* proběhla 8. září 2003 v Divadle Komédie v režii Dušana Davida Pařízka.

2. Základní informace o obou textech

Fassbinderův divadelní scénář je adaptací románu Güntera Zwerenze „*Město je stejně neobyvatelné jako měsíc*.“⁴ Zwerenz popsal skutečný příběh slavného obchodníka, frankfurtského spekulanta, politika a člena ředitelství centrální rady Židů, Ignatze Bubise. Koncem šedesátých let byla ve Frankfurtu zbourána stará vilová čtvrť Westend, neboť Bubis, který domy získal, je úmyslně nechal zchátrat, aby mohly být strženy. Bubis byl spolu s dalšími frankfurtskými Židy jako investor za tento krok tvrdě kritizován. Vznikl skandál, jenž v roce 1979 silně poznamenal také jeho kandidaturu za FDP do Bundestagu.⁵

Fassbinder svou adaptaci Zwerenzova textu rozšířil o kabaretní a hudební výstupy, pojal ji jako vaudevill či komickou operetu ukazující špinavý svět prostitutek, pasáků a jejich zákazníků. Cítuje a využívá přitom různé žánry, například melodrama, či komedii, ironizuje je a mísí s atmosférou cirkusu. Jeho postupy jsou groteskní, často přecházejí v surrealistický sled obrazů vyjadřujících autorovo vidění světa. Operetní árie a tance (spjaté zpravidla s proměnou scény), jsou přitom kombinovány s výstupy velmi realistickými. Fassbinderův důraz na vizuální stránku inscenace, je patrný z toho, jak značnou pozornost věnuje početným scénickým poznámkám, ať již přesně popisují prostředí, kostýmy nebo předepisují hudební a světelnou složku.

Ze srovnání předlohy R. W. Fassbindera a hraného textu upraveného Dušanem Pařízkem v Divadle Komédie je zřejmé, že jde o velmi razantní úpravu. Režisér totiž výchozí text významově posunul tak, aby se stal reflexí a aktuální společenské a politické situace v České republice. Pojal jej jako realistický obraz rodiny a společnosti, oproštěný od všech groteskních a surrealistických obrazy, které v jeho očích zlehčovaly hlavní téma. Pařízkův scénář se zaměřuje výhradně na dějovou linku kolem prostitutky Romi a obraz města, ve kterém žije.

---

4 ZWERENZ, Gerhard. *Die Erde ist unbewohnbar wie der Mond*, Frankfurt: S. Fischer Verlag, 1973.

5 Program k inscenaci *Odpad, město, smrt*, premiéra 15. prosince 2011 v Divadle Komédie, s. 7. Soukromý archiv autorky.

3. Stručný popis Fassbinderova divadelního scénáře

Fassbinderův scénář je rozdělen do jedenácti obrazů, oddělenými hudebními výstupy. Přestavba scény často probíhá za zády tančících či zpívajících herců, hudební doprovod je pro Fassbindera velmi důležitý. Cituje operní árie, populární a filmové písně k dokreslení atmosféry.

Scénář začíná obrazem prostitutek čekajících ráno na zákazníky. Scházejí se, snídají, hovoří o duši, smrti a své práci, filosofují o pravdě a lži a zradě. Zdánlivá idyla je na chvíli narušena v okamžiku, kdy na scénu tiše vstoupí pasáci a na jednu z nich vystřelí. Je to symbolický čin vyjadřující všudypřítomnost smrti. Slečna Asbach Lilly se zapotácí a vykřikne. Zradila svého zákazníka, nechala ho poslat do vězení. Lituje sebe i toho, co udělala. Ví, že násilí a smrt může přijít kdykoli, všechny jsou v rukou svých pasáků i zákazníků, kteří s nimi mohou dělat téměř cokoli. Muži v záپětí tiše zmizí a prostitutky pokračují v konverzaci. Slečna Asbach Lilly přiznává, že by ráda zemřela, ale pro tentokrát svou smrt jen hrála. Věděla, že pasáci střílí slepými náboji.

Jednotlivé výstupy jsou přerušovány zpěvem a baletem. Zákazníci přicházejí a vybírají si. Prostitutky se s nimi znají, nepřekvapí je, když postava Malého Prince chce pro svého šéfa, Bohatého Žida: „nějakou s velkými ňadry.“⁶ Bohatý Žid patří mezi stálé zákazníky a vždy za sebe posílá svého poskoka. Malý Princ bere úkol vážně a bez ostychu. Naopak postava zvaná Oscar von Leiden přichází poprvé, je nervózní a mluví o svém strachu z žen. Když si je prohlíží, konstatuje „Zvolím tedy smrt skrze ženu, říkám si, takže jsem se rozhodl stát katovou obětí, obětí ženy.“⁷

Poslední z prostitutek, Roma B., zůstává na scéně sama. Nabízí se metaři, přicházejícímu dojíst zbytky snídaně, ten ji však nechce. Roma B. nenávistně a vztekle bodá do hromady igelitu, ze které začne téct krev. Igelit se roztrhne a vystupuje z něj nahý pár, zpívající duet z opery *La Traviata*. „Roma B. poklekne a modlí se. Za ní se odehrává přestavba scény.“⁸ Následuje realistická, do kuchyně situovaná scéna mezi Romou B. a pasákem Franzem B., který ji nutí, aby šla zpátky na ulici, protože potřebuje peníze

---

6 FASSBINDER, Rainer Werner. *Odpad, město a smrt*. Soukromý archiv Dušana Davida Pařízka. 5 s.

7 Op. cit., s. 5.

8 Op. cit., s. 6.

na sázky. Roma B. se vymlouvá na zimu a nachlazení. V závěru tohoto obrazu zazní *Smrt Tristana a Izoldy* v podání prostitutky a jejího zákazníka.

Roma B. se vrací na ulici, hovoří o zoufalém životě a bití. Postupně osloví několik potencionálních zákazníků, kteří jí ale odmítají. Bohatý Žid přichází právě ve chvíli, kdy má Roma B. záchvat kašle. Všimne si jí a pošle pro ni Malého prince a Trpaslíka. Následuje monolog Bohatého Žida, ve kterém se chlubí svým postavením a kontakty s vlivnými města. Následující obraz je znovu v kuchyni, kde Franz B. čeká na své peníze. Roma mu je přináší, ale protože dostala mnohem víc, než obvykle, to Franze B. rozzuří. Musí mu popisovat všechny detaily setkání se zákazníkem, Franz B. ji bije a posmívá se jí. Na scénu přicházejí Romini rodiče, pan a paní Müllerovi. Otec se připravuje na své každodenní vystoupení v travesty show a kritizuje dceru, matka se jí hájí, že byla zamilovaná a odmrštěná. Jemu se to ale zdá přehnané a hlavně mu vadí, že se zamilovala do Jugoslávce.

Franz B. se vrací z hospody, Roma B. komentuje jeho sázky a prohry, když je vyruší Malý Princ. Jeho šéf, Bohatý Žid ho znovu poslal pro Romu. Franz B. zůstává sám v bytě, kde ho překvapí i jeden ze zákazníků, Oskar von Leiden. Ukazuje se, že je to homosexuál, který svou orientaci ale tají: „*Já osobně se o ženy příliš nezajímám, k tomu se vám klidně přiznám. Ale člověk dělá, co může.*“⁹ Franz, který si svou orientací také není jistý, přijímá Oskarovu nabídku k sexu. Bohatý Žid je znovu s Romou B. v hospodě, kde společně sledují vystoupení Pana Müllera, a nutí Romu B. přede všemi přiznat, že je to její otec. Když ta nechce, se zadostiučiněním odhaluje tuto „zvrácenou rodinu“ i nacistickou minulost pana Müllera. Ten je však k jeho odhalení netečný a předstírá, že Romu B. nezná.

Tím, že Roma B. získala stálého a štědrého zákazníka, mají s Franzem B. Vystaráno, zakládají si konta v bance, kupují domy a ničí jedno auto za druhým. Franz B. ji už ale nemiluje a odchází. Roma B. se neptá proč, lež je pro ni jediná záchrana. „*Hlavně ne pravdu, to je fakt. Pravda bolí a lež člověku pomáhá přežít.*“¹⁰ Následuje nejkontroverznější monolog, v něm Hans von Glück, zákazník prostitutek, útočí na Bohatého Žida, kterého nenávidí. Kritizuje jej za materialismus a touhu po penězích. Podle jeho názoru Žid obviňuje ostatní už jen tím, že je přítomen. S ním je přítomna i pachů holocaustu, která ostatní nutí cítit

---

9 Op. cit., s. 21.

10 Op. cit., s. 24.

vinu. „Zapomněli ho zplynovat. To není vtip, tak se mi to vynořilo v hlavě. A já si mnu ruce, když si představím, jak mu v plynové komoře dochází dech.“¹¹

Všichni se znovu setkávají v hospodě, přichází i Franz B., vyrušuje a provokuje přítomné. Dva muži Franze B. chytí a ostatní ho svlékají. Snaží se ho ponížit a on sám je k týrání opakovaně vybízí. Brutálně ho znásilní a opustí hospodu. Pana Müllera při zpěvu utírá parukou Franzovi B. krev, což pobaví Bohatého Žida, který vše pozoruje a komentuje. Roma B. se obrací na otce, aby jí vysvětlil, proč jej Žid tolik ponižuje. Pan Müller netečně přiznává, že se Bohatý Žid mstí, protože je přesvědčen, že pan Müller je vrahem jeho rodičů. Vinu neodmítá, přiznává, že by jím byl rád. Je na sebe hrdý a čeká na návrat fašismu. „Vraždit Židy není žádná vina, když člověk vyznává to, co já.“¹²

Další ránou pro Romu B. je setkání s matkou. Roma má podle ní všechno, co chybí jí. Bohatství, mládí a zdraví a za to ji matka nenávidí. Roma mluví k Bohu, stěžuje si na svůj život. Všichni ji opustili a ona raději, než by umírala zaživa, chce najít někoho, kdo ji pomůže se zabít, kdo ji udělá šťastnou. Nikdo jí ale nechce pomoci, stejně jako ji odmítali na počátku jako prostitutku, odmítají jí pomoci se sebevraždou. Jako posledního o to požádá Bohatého Žida, jemuž se to také zdá jako nejlepší řešení, neboť už jí k ničemu nepotřebuje. Svěří se jí, že to dělá jen ni, jiný důvod nemá, a zabije ji. Malý Princ chce tuto vraždu využít k jeho odstranění, avšak nikdo o to nestojí: všichni raději vše popřou. Malého Prince zastřelí a jako vraha Romi označí Franze B. Uklidňuje ho ovšem, že se jedná o oboustrannou dohodu, je tedy zřejmé, že mu pobyt ve vězení nějak vykompenzují. Bohatý Žid do řešení situace nezasahuje, jen přihlíží a poté lituje ztrátu svého poskoka: „Vážně škoda. Byl to dost neúnavný chlapík“.¹³

---

11 Op. cit., s. 25.

12 Op. cit., s. 30.

13 Op. cit., s. 37.

4. Pařízkovy zásahy

Scénář Pařízkovy inscenace *Odpad, město, smrt* se dá rozdělit do tří rovin. První má základ v původním Fassbinderově textu, který výrazně upravil a vyškrtal. Další rovinou jsou komentáře a doplňky k textu, které původní scénář aktualizují a posunují jej blíže současnému českému prostředí. Mezi ně patří sběr dat, který inscenační tým provedl na pražském hlavním nádraží a jeho okolí. Formou nestandardizovaných rozhovorů s prostitutkami získali autentické informace a promluvy, které byly použity jako jedinečné podklady pro dopsání textu postavy Romi. Dokumentární charakter má i další přidaný text: přepis autentického proslovu zpěváka Daniela Landy na jeho koncertě v Ostravě 25. března 2011, který byl použit pro dokreslení postavy pana Müllera.

Třetí rovinou textu Pařízkova scénáře vytváří výpůjčky ze skandální komedie *Antiklimax* rakouského dramatika Wenera Schwaba, již on sám inscenoval v hlavní roli s Gabrielou Míčovou v Divadle Komédie v roce 2003. Není náhodou, že tématem této hry je nelítostné odhalení vztahů jedné docela „obyčejné“ rodiny. Rodina jako obraz mravů a morálky společnosti na prahu nového tisíciletí je také jedno z nosných témat inscenace *Odpad, město, smrt*. Pařízek našel paralelu mezi zneužívanou Marjánkou, která stejně jako Romi, myslí nejraději na smrt a únik ze světa, kde jí všichni týrají. V obou případech také inscenaci založil na ironickém odstupu od příběhu.

Pro Pařízkův inscenační styl je ostatně vkládání jiných – tematicky nebo stylově podobných – textů a motivů do tvořeného scénáře, charakteristické. Tento postup použil například při inscenování *Spílání publiku 2010*¹⁴, kam integroval úryvek ze hry *Podzemní blues*¹⁵, tedy textu téhož dramatika Petera Handkeho. Scénář také doplnil o přímé promluvy herců „mimo roli“, čímž nechal diváky znejistět, zda se mluví za sebe nebo postavu. Typickým prvkem jeho práce je totiž stírání rozdílů mezi divadlem a realitou a využívání principu divadla na divadle. I v inscenaci *Odpad, město, smrt* se Romi obrací přímo na diváky, když cituje komentáře herců, vzniklé při zkoušení inscenace.

---

14 Česká premiéra inscenace *Spílání publiku 2010* proběhla 10. září 2010 v Divadle Komédie v režii Dušana Davida Pařízka.

15 Česká premiéra inscenace *Podzemní blues* proběhla 25. června 2011 v Divadle Komédie v režii Dušana Davida Pařízka.

4a. Škrty

Z Fassbinderova textu Pařízek vyškrtal více jak polovinu postav, z původních devatenácti jich zůstalo jen šest. Důležitou dvojicí je prostitutka Romi a její přítel a pasák Franz, Martin a Luisa Müllerovi, Oskar a Žid. Pařízek ale tyto postavy přejmenoval. Ve Fassbinderově textu najdeme Romu B. a Franze B., ostatní prostitutky, jejich zákazníci a Franzovi přátelé, mezi důležité postavy patří také pan a paní Müllerovi, Bohatý Žid a jeho poskoci Oskar, Malý Princ a Trpaslík. Pařízek také upravil věk Romi, není už třináctiletou zneužívanou dívkou, ale jednatřicetiletou ženou. Paní Müllerová je ve Fassbinderově verzi na vozíku vinou nemoci, v Pařízkově verzi je její postižení následek týrání manžela, ona ale vinu přičítá Romi.

Snížení počtu postav souvisí se zachováním pouze základní dějové linky, která je spjata s postavou prostitutky Romi. Ta zpočátku vystupuje jako sebevědomá žena, která se vyzná v zákonech trhu a je dostatečně otrlá, aby mohla být prostitutkou. Postupně se ale ukáže, že nejde ani tak o její volbu jako spíše o naučené chování, které je přirozené v prostředí, ve kterém žije a které ji obklopuje. Její otec ji od dětství zneužíval a matka to záměrně přehlížela. Ani teď nevidí nic špatného na tom, jak se její dcera živí a naopak ji v tom pragmaticky podporuje. Romin přítel je zároveň její pasák, bije ji a ponižuje, ale ona ho miluje. Když Romi získá stálého bohatého zákazníka, je zprvu šťastná, jenže Franz ji v důsledku toho opustí a Bohatý Žid navíc veřejně odhalí skryté tajemství její rodiny - incest. Tím ji definitivně zneuctěna: ta, když se od ní odvrátila i matka, vidí jediné řešení v sebevraždě. A protože na ni už nemá sílu, Žid jí pomůže. Tam Pařízkova inscenace končí.

Pařízek ve hře nechal téma rasismu, aby je však přiblížil českému prostředí, vyškrtl motiv holocaustu, který je bezprostředně spjat s německou historií a sebereflexí. Místo nacisty zodpovědného za vyvraždění Židovy rodiny je tak pan Müller xenofobním rasistou s malým sebevědomím. Český kontext Pařízek respektoval také tím, že záměrně vynechal části textu, kde mluví Roma B. o Bohu, nebo se modlí. Snad proto, že bychom v českém prostředí těžko hledali věřící prostitutku.

Škrtům se nevyhnuly také hudební výstupy, které oddělovaly jednotlivé scény během přestavby jeviště a zpěvy brechtovsky dokreslující atmosféru melodramatu a jednoznačně vyjádřující emoce postav. Inscenační podoba pro dokreslení atmosféry využila pouze jednu takovou scénu – tu, v níž, se pan Müller

představuje jako travestita. Jeho druhé pěvecké číslo je důležité pro gradaci a posun děje. Během jeho druhého výstupu dochází vinou Žida k odhalení incestu.

4b. Doplnky a vsuvky

Součástí posílení příběhu Romi v Pařízkově inscenaci je to, že pronáší nejkontroverznější monology, které ve Fassbinderově verzi patřily Hansi von Glückovi, zákazníkovi prostitutek. Změnila se rovněž motivace, proč Romi nenávistně spílá Židovi, byl posílen prvek její osobní nenávisti. Žid ji totiž nejprve pomohl, ovšem tím, že odkryl pravou tvář rodiny, zničil její život.

Romi je v Pařízkově verzi hlavní postavou inscenace, její silný příběh spojí a naplní osudy ostatních. V jejích monolozích najdeme sdělení různých odlišných pocitů, kdy Romi vysvětluje a reflektuje svou situaci. Vychází z reálných životních situací, které byly zaznamenány a jen nepatrně upraveny, aby byl text kontinuální. Jejím monologem začíná příběh města, ve kterém se nedá žít. Úvod je výrazně zkrácen, jsou zachovány jen malé úryvky z původních replik. Oproti předloze, kde je vražda prostitutky jasnou hrou, u Pařízkovy inscenace je ponechán prostor pro představivost. Škrty v textu a nové řazení replik naznačují, že se jedná o tok asociací, které se pravděpodobně Romi těsně před smrtí rodí v hlavě.

Na závěr této scény Pařízek navíc vložil monolog Marjánky ze hry Antiklimax. *„Bože můj smrt, ze všeho nejlepší je smrt. Smrt je ta krása v kráse, vždycky myslím nejraději na smrt. Kvalitní umírání má velikou budoucnost, v konečném důsledku: žádnou. Bože můj smrt, na smrt člověk – posedlý blbostí – v životě vždycky zapomíná.“*¹⁶

Další monolog, který pomůže rozkrýt zákony světa, města, či rodiny, do které Romi patří, vložil Pařízek do třetí scény, která vykresluje Romin kontakt se zákazníkem. Představitelka role se obrací přímo na diváky, oslovuje je, nutí je k reakci a při své „obhajobě“ používá promluvy čerpající z výše zmíněné ankety mezi prostitutkami. *„Co je?! Vadím ti? A ty jako pracuješ kde? Za kolik? Podle mě ženský jako ty odsuzují prostitutky, protože beztak vypadaj tak, že by jim nikdo nezaplatil. Závidíš! Ale jo, závidíš.“*

---

¹⁶ FASSBINDER, Reiner Werner – PAŘÍZEK, Dušan David. Odpad, město, smrt. Scénář inscenace Divadla Komedie. Premiéra 15. prosince 2011. Soukromý archiv Dušana Davida Pařízka, 1 s.

To vidim. ¹⁷ Popisuje svou situaci, chytrácky a mazaně vysvětluje zákony trhu. Žije ve světě, kde vyhrávají jen ti nejvýkonnější a nejotrlejší. Zdá se jí, že žádné zaměstnání není výhodnější, než její a nevidí nic špatného na tom, že udělá všechno, co si zákazník přeje. „*Nezlobte se na mě, ale já bych se neuživila, kdyby na světě nebylo tolik nadržovaných otců rodin, frustrovaných spořádaných občanů s podvázanejnma koulema a věčně mladých kanců, kterým už se normálně nepostaví. Bez POPTÁVKY není NABÍDKA.*“ ¹⁸

Podle Pařízkovy Romi se prodává každý, ať chce, nebo nechce, rozdíl je jen v tom, že ti chytřejší si to uvědomují a naučí se s tím pracovat. Romi sama sebe popisuje jako ‚zlatý důl‘, jako věc nebo službu, která je předem určena ke směně na trhu. Tak svou situaci vidí na začátku, je srozuměna i s bitím a ponižováním od svého přítele, pasáka Franze. Není podle ní rozdíl mezi prostitutí a postavením vydržované ženy, která je svému ‚příteli‘ sexuálně přístupná hlavně z důvodu hmotného zajištění.

Důležité je pro Pařízka téma sociální nerovnosti ve společnosti, v níž existují velké majetkové a mocenské rozdíly. Každý má jinou příležitost stát se obchodníkem či zločincem. Nepřekvapí proto, že se z těch chudších stávají pasáci a prostitutky. Zpronevěry nebo daňového úniku se totiž mohou dopustit jen osoby disponující určitým majetkem, vzděláním a postavením. Konkrétnímu kriminálnímu jednání se tak ve většině případů nejlépe naučíme ve své rodině nebo mezi vrstevníky, stejně jako Romi. Její promluvy Pařízek upravil, tak, aby plynule navazovaly na předchozí monology, vybrané z promluv autentických prostitutek. „*Mámě jsem to řekla hned. Řekla mi: Je to tvůj boj. Nadšená nejsem, ale když vidím, jak to v životě chodí. Aspoň se budete mít dobře.*“ ¹⁹ V tomto městě a v této společnosti se klade velký důraz na schopnost prosadit se, na individuální úspěch v materiální sféře. Pro Romi je její práce racionální volba, pro kterou se aktivně rozhodla, protože se domnívala, že za to stojí. Proto Pařízek upravil text postavy Jima, cynického zákazníka prostitutek a vložil ho do úst Romi. „*Hlavně zbytečně nepřemýšlet. Kdo je moc chytřej, diskvalifikuje se sám. Jenom debil nezná své meze.*“ ²⁰

---

17 Op. cit., s. 6.

18 Op. cit., s. 7.

19 Op. cit., s. 7.

20 Op. cit., s. 8.

Při čekání na zákazníky je Romi zima, ale stále doufá, že Franzovi vydělá dostatek peněz na jeho pití a sázky. Pokračuje ve svém monologu a obviňuje z pokrytectví všechny, kteří jí chtějí kázat o morálce a odsuzovat ji. Od sekretářek, moderátorek, zpěvaček, holek na diskotékách až po herečky. Zde z role vystoupí její představitelka Gabriela Míčová a diváky na chvíli znejistí, neboť sama sebe jako herečku přirovná k prostitutce. „*To je přece prostituce jak vyšitá, ne? Podívejte se na mě, co já tady dělám. Svlikám se, předvádím se vám tady ze všech stran, ukazuju vám svou holou prdel a vy mi za to ještě platíte. No, Schválně, kolik? Kolik jste si dneska večer zaplatili, abyste se na mě mohli koukat?*“²¹ Tento monolog vznikl improvizací při zkoušení inscenace a s nadsázkou a ironií komentuje hranici mezi prací prostitutky a herečky.

Ve Fassbinderově textu Romě B. Franz B. vyčítá, že je příliš hubená, proto jí zákazníci nechtějí. V Pařízkově verzi má Romi odvalu se hádat pouze o malichernostech a tak jediný moment, kdy se ohradí nastane, když ji Franz nadává, že je tlustá: „*Nechtějí tě, protože jseš tlustá jako prase. Přestaň žrát. Romi: Já nejsem tlustá, takhle nevypadá tlustej člověk.*“²² S bitím a ponižováním si ale neví rady. Selhala, i když dělala vše, co po ní chtěli. Opět se pokouší o sebevraždu. Zpívá si, když polyká prášky a zdá se, že tentokrát to myslí doopravdy. Zachrání ji matka s otcem, když se vrátí nečekaně domů.

Situace Romi změní, když o ni Žid opakovaně projeví zájem. Tím se její kariéra dovrší, stane se z ní celebrita, kterou toužila být. Získala bohatého klienta, má spoustu peněz a náhle zbohatne. Čas tráví se Židem a doma nechává nejistého Franze. Všichni se setkávají na večírku zinscenovaném Židem. Zábavu obstarává opět pan Müller, který ve smokingu a síťovaných punčochách zpívá píseň *Setkání*. Žid si vychutná okamžik překvapení stejně u Fassbindera, jako u Pařízka: „*Ten muž je váš otec, že? Nebylo těžké to zjistit. Čas od času vás navštěvuje, jako zákazník, nemám pravdu?*“²³ Není to poslední a nejvíce šokující odhalení.

Pařízek ve své inscenaci klade důraz na to, že ve společnosti, v níž chybějí jasné normy a požadavky, aniž by byly nahrazeny novými, se cítí lidé dezorientovaní a nejistí. Tento jev je v sociologii

---

21 Op. cit., s. 7.

22 Op. cit., s. 20.

23 Op. cit., s. 21.

pojmenován anomie. V teorii interpretace zločinu Roberta K. Mertona se pojmem anomie rozumí napětí, kterému je chování jedince vystaveno v důsledku konfliktu mezi akceptovanými normami a sociální realitou. Anomie představuje jeden ze sociálních faktorů, jež ovlivňují sklony k sebevraždě.²⁴ Romi se snaží sama sobě i ostatním namluvit, že se jí chování ostatních nedotýká, ale zcela přirozeně se propadá do depresí a často chce svůj život ukončit. Tuto skutečnost Pařízek zdůraznil doplněním komentáře otce, který Romi najde po svém příchodu domů v bezvědomí: „*Člověk nemůže jednou přijít domů, aby někde nevlála, nebo netekla. Co mi to děláš? Podívej se na mě, Romi!*“²⁵

Posun postava pana Müllera z nacisty v českého rasistu, byl posílen tím, že mu byl přidán monolog, ve kterém doslovně cituje proslov zpěváka Daniela Landy z jeho turné *Vozová hradba*. „*Jsem poslední, kdo by vyzýval k násilí, jsem poslední, kdo by chtěl destrukci, na druhou stranu je třeba si uvědomit, že my jsme tu většina, a že by bylo dobré, kdyby ostatní nás respektovali.*“²⁶ Pan Müller se tak stává nositelem nenávistných nálad proti cizincům, samozvaným tribunem lidu, který má pocit, že musí ostatním vysvětlit zákonitost světa, ve kterém žijí. Rád nabízí laciná a jednoduchá řešení všech problémů. Nemůže se smířit s tím, že jeho dcera žije s cizincem, žárlí na něj i na její zákazníky. Pařízek ho vytvořil jako sympatizanta extrémní pravice, který jen zdánlivě nevinně a hloupě vyvolává nesnášenlivost a obrací se přímo na diváky, když apeluje na jejich vlastenectví: „*je třeba si uvědomit, že jsme tu většina a že by bylo dobré, kdyby ostatní nás respektovali. My, Češi a Moravani jsme schopní mezi sebou rozpouštět menšiny, ale nechceme, aby nám ukazovali tento prst.*“²⁷

Müller se živí jako zpěvák travesty show, v inscenaci má dva výstupy, pro které Pařízek vybral písně Hany Zagorové. Müllerovi prezentují sentimentální vzpomínku na mládí, je to jakýsi popkulturní obal, který vyjadřuje atmosféru dávno minulých let, na které rád vzpomíná.

Ve Fassbinderově verzi je přítel Romy B. Jugoslávec, což odráželo situaci 70. let v Německu, kde druhá nejpočetnější skupina přistěhovalců po Turcích (2,5 milionu) pocházela právě z bývalé Jugoslávie.

---

24 GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. 193 s.

25 FASSBINDER, R. W. – PAŘÍZEK, D. D. Op. cit., s. 16.

26 LANDA, D. Op. cit. [online][cit. 18. 9. 2012]. URL: <<http://www.daniel-landa.cz/vozova-hradba-ostrava-proslov>>.

27 Op. cit.

Německé hospodářství bylo od poválečného boomu padesátých let odkázáno na práci migrantů. Většina tehdejších takzvaných „gastarbeitřů“ se vrátila do svých domovů v jižní nebo jihovýchodní Evropě, ale mnoho z nich zůstalo v Německu.²⁸ V Pařízkově verzi je Franz Polák. Je typem omezeného tyрана, který bije a miluje, je to pro něj totěž a snaží se to doslova vtlouci do hlavy a celého těla i Romi. Ta protestuje jen slabě, když ji posílá na ulici.

4c. Tematické a kompoziční posuny jednotlivostí

Pařízkova verze oslabila původní Fassbinderovo téma, odkazující ke skutečnému případu v Německu. V rámci spekulacní aféry se řada podílňků schovávala právě za židovského obchodníka, proti jehož bezohlednosti vlastně nikdo nemohl nic namítnout, protože by v přecitlivělém německém prostředí mohl být okamžitě označen za nacistu.²⁹ Tento motiv Pařízek vypustil a nahradil příběhem rozpadajícího se města a potažmo státu, kde se politici nepokrytě dělí o zisky se spekulanty a lobbisty. Tím nejbohatším, který řídí celé město, je právě Žid, který spekuluje a hraje si i s lidskými životy. To vše pod ochranou policie. Částečnou inspirací pro Žida se stala postava Gregerse z Ibsenovy *Divoké kachny*. Ten se cítil za zkázu rodiny zodpovědný a věřil, že pokud odkryje nános pokrytectví a lži, otevře všem oči a tím jim pomůže k novému začátku. *“Bravo! Bravo! Tleskejte! Tleskejte! (Do mikrofonu, možná hraje nesmělého:) Procházím městem, jako by nebylo chaotické a neobyvatelné jako Měsíc, jako by bylo otevřené, poctivé a přímé. A můžu se potřhat smíchy.”*³⁰

Postava Žida nepůsobí jednoznačně. Bojuje proti lži, ale není jasné, zda si pohrává s osudem rodiny, nebo zda Romi skutečně miluje odkřtím incestu se jí snaží pomoci. Žid využije dostupné informace pro zinscenování malého představení, jehož cílem je Müllera veřejně znemožnit. Tím, že přede všemi ukáže pravdu, rozbije dívčinu sociální vazbu na otce a tím ukáže i skutečnou podobu její matky. Ta dříve přehlížela její zneužívání a teď přizná, že ji nenávidí a viní ji ze všeho zla. Žid Romi zachrání i od pasáka, ale tím jí také nepomůže, protože ona ho stále miluje. Franz jí ovšem nikdy nemiloval, ani nemohl, protože

---

28 Op. cit.

29 Program k inscenaci *Odpad, město, smrt*, premiéra 15. prosince 2011 v Divadle Komédie, s. 5. Soukromý archiv autorky.

30 FASSBINDER, R. W. – PAŘÍZEK, D. D. Op. cit., s. 19.

se ukáže, že je homosexuál. Romi preferuje život ve lži, která ji pomáhá přežít. Tím, že Žid odkryje pravdu, ublíží jen Romi. Ostatním na dívce nezáleží. „[Romi] *Protože je nenávidíme. Protože JSOU! Veškeré důvody, které potřebujeme, najdeme ve třech písmenech: Ž-I-D. Žid. [Žid] Víc neumíš? (během slov Žida pokračuje, rozklad vrcholí, možná už samým neštěstím neví, co říká – Romi je nešťastná a možná na okamžik skutečně nenávidí:)* Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid! Žid!!“³¹

U Pařízkovy inscenace následují situace rychle za sebou, příběh graduje. Müllerův zpěv je přerušena rvačkou Franze s Oskarem, který žárlí na Romi. Poté následuje hádka a výstup opilého otce, který znovu slově útočí na všechny domnělé nepřátele. Matka se ho snaží uklidnit, ale místo zklidnění situace vyčte dceři, že alkoholismus a násilná povaha otce je její vina: „*Ano – to on mě zmrzačil! Chceš vědět proč? Protože chlastá! A proč chlastá? Protože ty se kurvíš!*“³² Matka odmítá, aby s nimi Romi šla domů a poté ji opouští i Franz, kterého si odvádí Oskar. Žid spokojeně pozoruje vyrovnávání si účtů všech zúčastněných. Čeká, až všechny pravdy vyplavou na povrch. Svůj vítězný pocit si vychutnává s neuvěřitelnou nadřazeností.

Pařízek také změnil závěr Fassbinderovy hry, ve kterém si Žid s rodiči a ostatními dojemně padnou do náručí a domluví se, aby zbavili všemocného Žida obvinění ze zavraždění prostitutky. Inscenace *Odpad, město, smrt* je zakončena podobně, jako začíná, divadelně velmi stylizovanou scénou, vraždou Romi. “[Romi] *Člověk musí být takový, jak se od něj žádá, jinak je totálně vyřizený. Já už takový život nechci. Vzdávám se.*”³³ V Pařízkově závěrečném obrazu není přítomno brechtovské spiknutí mocných jako u Fassbindera, nahradil ho tichým souhlasem všech zúčastněných, kteří sledují vraždu Romi a nejsou ochotni udělat cokoli pro její záchranu.

---

31 Op. cit., s. 20.

32 Op. cit., s. 21.

33 Op. cit., s. 25.

5. Shrnutí

Ve své ročníkové práci jsem se snažila pojmenovat a popsat všechny důležité změny v textu inscenace *Odpad, město, smrt* a ukázat, jakými prostředky Dušan Pařízek docílil této aktualizace. Text inscenace věrně reflektuje společenskou a politickou situaci v České republice, morální marasmus, ke kterému současná společnost dospěla. Veškerá etika a morálka vymizela, všechny postavy jeho inscenace jsou otroky kalkulu a do poslední chvíle nepochybují o správnosti a účelnosti svého chování. Správné je pro ně jen to, co jim přináší materiální zabezpečení. Jsou schopni všeho, pokud před sebou mají vidinu peněz, za které smění své svědomí. Romi je jejich obětí, ale ani ji nenapadne vymanit se ze začarovaného kruhu, který ji nutí vydělávat špinavým způsobem peníze pro svého přítele a své rodiče. Proto raději volí smrt, je to pro ni jediná možnost úniku. Sledujeme její příběh, který je podobný mnoha skutečným osudům a vyjadřuje pragmatický a vypočítavý postoj k životu.

6. Použitá literatura a zdroje:

Soukromý archiv autorky

Program k inscenaci *Odpad, město, smrt*, premiéra 15. prosince 2011 v Divadle Komédie.

Rozhovor autorky s Dušanem Davidem Pařízkem. Záznam učiněn 20. září 2012.

Soukromý archiv Dušana Davida Pařízka

FASSBINDER, Rainer Werner. *Odpad, město, smrt*. Překlad Zuzana Augustová, 2012.

FASSBINDER, Reiner Werner – PAŘÍZEK, Dušan David. *Odpad, město, smrt*. Scénář inscenace Divadla Komédie. Premiéra 15. prosince 2011.

HANDKE, Peter. *Spílání publiku 2010*. Překlad Jitka Bodláková. Scénář inscenace Divadla Komédie. Premiéra 10. září 2010.

SCHWAB, Werner. *Antiklimax*. Překlad Vlasta Wallatová. Scénář inscenace Divadla Komédie. Premiéra 8. září 2003.

Záznaky rozhovorů s respondentkami.

Literatura

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999.

PAVIS, Patrice. *Divadelní slovník (Slovník divadelních pojmů)*. Praha: Divadelní ústav, 2003.

Webové stránky

LANDA, Daniel. Proslov Daniela Landy v Ostravě – Vozová hradba Tour 2011. [online][cit. 18. 9. 2012].

URL: <<http://www.daniel-landa.cz/vozova-hradba-ostrava-proslov>>.

7. Přílohy:

Proslov Daniela Landy v Ostravě - Vozová hradba Tour 2011

K Vozový hradbě...

Já nevím, co teď. Já jenom upřímně říkám, že mám obrovskou obavu o osud naší země. Přisahám, že mám upřímněj obrovskej strach, že tohle je poslední fáze našeho společenství, kterému se říká národ. Mám velkej strach z příštího roku, mám velkej strach z toho, co přijde. Jak řekl Baťa, když přicházela krize ve dvacátých letech a vlastně přerostla v obrovskou válku, kterou by nikdo z nás nechtěl, tak Baťa tenkrát řekl: „To není ekonomická krize, to je morální krize.“ A Baťa taky řekl recept, jak z té krize ven. Řekl, kdyby československý národ, ne kdyby... Československý národ může být nejbohatší, nekrásnější, nejpracovitější, ale má to jeden malý háček. Aby si každý z 15 milionů Čechoslováků vzal kousek tohoto úkolu do svého srdce. A v tom je recept.

Já bych... Já bych v žádném případě, jsem poslední, kdo by vyzýval k násilí, jsem poslední, kdo by chtěl destrukci, na druhou stranu je třeba si uvědomit, že my jsme tu většina, a že by bylo dobré, kdyby ostatní nás respektovali. To znamená, kdyby třeba menšiny si vážily té většiny.

My, Češi a Moravané jsme schopni mezi sebou rozpouštět menšiny, ale nechceme, aby nám ukazovali tento prst (prostředníček). A rádi laskavě přijmeme toho, kdo nás nebude v naší vlastní zemi kopat do koulí.

Mám už jenom pár slov. Nenechte se strhnout k ničemu divokému. Chod'te bojovat, chod'te se učit bojovat, abyste mohli chránit to, co máte rádi. Abyste se mohli bránit, abyste mohli bránit druhý.

A ještě poslední věc. Je tady deset tisíc lidí teď. Obrovská jednota. Teďka jsme spojený hudbou, nějakou hudbou. Respektive, dejme tomu dva tisíce z vás přišlo ze zvědavosti, ale osm tisíc lidí je tady kvůli hodnotám, který... kvůli hodnotám, který v tý hudbě cítíme. Ty hodnoty nás především spojujou. A já bych si strašně přál, nevím, jak to udělat, ale přísahám, že to budu zkoušet, aby tahle jednota zůstala až vyjdete ven z toho stadionu. Abyste se vnímali... abyste se vnímali nejenom jako Landovi fanoušci, ale abyste se vnímali jako národ, jako společenství. Abyste se poznávali na ulicích, abyste si přáli, abyste si přáli krásnej den, abyste k sobě chodili nakupovat. Abyste se vynášeli nahoru, abyste se milovali, abyste tvořili, abyste pracovali. Protože neznám jiný recept, jak z této krize ven.

Na svých stránkách se pokusím udělat nějakou platformu pro setkávání. Vyzývám vás všechny, kdo jste chytrý, i kdo jste hloupí, protože... já jsem taky... nejsem taky žádněj chytrák, to znamená, nevím cestu ven. Ale byl bych strašně rád, abysme tohleto už nepustili, protože když nám někdo něco teďka řekne, že budeme mít 80 % třeba DPH, my tady všichni můžeme říct: „NE!“ Protože vaše ne už je hlasité. Každý, kdo z nás řekne ne - je tiché. Takže váš žádám: Pojd'te se setkávat, pojd'te být k sobě přející a vstřícní a tu jednotu už prosím vás nezaťte.

A jak řekl jeden poslanec, který se nazýval mým kamarádem, je to poslanec ODS. Říká pořád kamarád, kamarád, přitom, co mi kálí v médiích na hlavu, řekl: „Opustils Ordo Lumen Templi.“ Prosím vás, neopustil. Já vám přísahám. Ordo Lumen Templi byla upřímná snaha před x lety, bál jsem se toho, že muslimové začnou proudit do Evropy, že jim nedokážeme něčím živým konkurovat. A tak jsem viděl templáře, fotbalistu, boxery, tenisty, něco přirozeného, co jim... co jim postaví hráz. Ne nenávisť, ale svým životem. Nechtěli jste to, chápu. Nebo nechtěl to nikdo, takže tomu rozumím, a proto jsem zkoušel jinou cestu. Proto jsem zkoušel cestu Drak. Je to možná šílenství, ale já přísahám, že věřím, že jednota, i duševní, ne jenom fyzická, je cestou ven. A tento poslanec řekl: „Opustil Ordo Lumen Templi, opustil Draka. A kdyby náhodou se motal do politiky, nevěřte mu, opustí vás.“ Takže já bych chtěl vzkázat panu Vidímovi: „Do politiky se motat nebudu.“ Ale vás neopustím, zkusíme to spolu, jestli dovolíte.

Rhovory s respondentkami – ukázka

Proč jste se pro tu práci rozhodla?

Jako každá, kvůli penězům. Mám průmyslovku, ale pak jsem nečekaně v osmnácti otěhotněla. Během mateřské jsem si dodělala řidičák, spoustu kurzů - vizážistku, účetnictví. Pak jsem hledala práci, ale jako ženská sama s dítětem jsem neměla šanci. Peníze nebyly, přestávala jsem to zvládat.

Opravdu nešlo žít se jinak?

Potřebovala jsem dceři vytvořit zázemí. Najednou jsem věděla, že to udělám. Už delší dobu mě uháněl známý, který vlastnil privát. Zavolala jsem mu, že u něj budu tři měsíce a pak začnu dělat sama na sebe. To jsem udělala a otevřela si vlastní privát. Teď je to pět let.

Kolik zákazníků denně zvládnete?

Psychicky a fyzicky se dají snést tři čtyři chlapi denně. Když začínáte, máte velké oči, jenže pracovat ve dne v noci vydržíte maximálně tři měsíce, jinak zmagoríte. Je zbytečné se udít, jestli se tím chcete živit dlouhodobě a žít, musíte myslet hlavou.

Chce si někdo jen tak povídat? Třeba jako teď já?

Stává se to. I tátové od rodin si s někým nestranným potřebují popovídat. Když vidím, jak to z nich krásně spadne, říkám si někdy - zase jeden šťastnej táta.

Nosí vám muži květiny?

Dárečky, kytičky... Mám milého klienta, je to včelař, nosí mi med a medovinu.

Co na to maminka říkala?

Té jsem to řekla hned. Je to nejbližší člověk, taky se s ničím nepáře. Řekla mi: "Je to tvůj boj. Nadšená nejsem, ale když vidím, jak to v životě chodí... Aspoň se budete mít dobře." Horší bylo, že se to dozvěděla i dcera.

Kolik si měsíčně vyděláte?

Pokud rychle potřebujete vydělat peníze, dá se vydělávat sto dvacet, sto padesát tisíc měsíčně. Ale to vydržíte maximálně tak čtvrt roku, pak je člověk odepsaný. Při těch čtyřech lidech denně, když odečtu náklady jako pronájem, telefony, inzeráty a ochranné pracovní pomůcky, se 50 až 60 tisíc udělat dá.